

Центр
оборонних
стратегій

Санкційна політика щодо російського оборонно-промислового комплексу

Березень 2021

Це дослідження підготовлене з метою якісної аналітичної підтримки Кримської платформи – ініціативи української влади з деокупації та реінтеграції Криму.

Дане дослідження здійснене експертами Центру оборонних стратегій (ЦОС) за фінансової підтримки уряду Великої Британії у рамках проекту «Консолідація Кримської платформи для вдосконалення рамкових основ української та міжнародної політики щодо деокупації Криму». Погляди, висловлені у цій публікації, належать її автору/ам і можуть відрізнитись від офіційної позиції уряду Великої Британії.

До проведення дослідження також долучились експерти Консультативно-дорадчої групи з реформування сектору безпеки та оборони ГС «Фонд підтримки реформ в Україні».

Більше матеріалів можна знайти за адресами:

Морська безпека – www.defence.org.ua/topics/maritime

Стратегічні дослідження – www.defence.org.ua/strategic

Це дослідження підготовлене двома мовами: українською та англійською.

Обидва варіанти розміщено на сайті ЦОС.

З англійською версією можна ознайомитись за адресою: www.defence.org.ua/en/

Автори: **Олександр Хара**, експерт, Центр оборонних стратегій; експерт, Консультативно-дорадча група з реформування сектору безпеки та оборони; заступник голови правління, Інститут стратегічних чорноморських досліджень
Андрій Клименко, головний редактор, BlackSeaNews; голова наглядової ради, Майдан закордонних справ

Рецензенти: **Тетяна Гучакова**, редактор онлайн-видання «Чорноморські новини» blackseanews.net.
Голова правління «Інституту Чорноморських стратегічних досліджень»
Аліна Фролова, заступниця Голови Правління, Центр оборонних стратегій

Керівниця проекту: Аліна Фролова, заступниця Голови Правління, Центр оборонних стратегій

Проектна експертна група: Світлана Андрищенко, Марія Балабіна, Катерина Бусол, Андрій Загороднюк, Святослав Кобзенко, Сільвестр Носенко, Ендрю Фінк, Ярослава Швечикова-Плавська

Фотографії, використані у цій публікації, є власністю С.Мамонтова (обкладинка), A_SEVER (ст. 5), Асошіейтед Прес (ст. 15).

Опубліковано Центром оборонних стратегій, Київ, Україна © 2021 Центр оборонних стратегій

Права на друк і розповсюдження

Ця публікація захищена законом. Права інтелектуальної власності щодо неї належать ЦОС. Забороняється відтворення та використання будь-якої частини цієї публікації у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання чи використання в будь-який інший спосіб, без відповідного посилання на оригінальне джерело. За більш детальною інформацією щодо використання цієї публікації та інших матеріалів ЦОС, будь ласка, завітайте: www.defence.org.ua/permissions

Центр оборонних стратегій – це аналітичний центр, який займається стратегічними дослідженнями з безпекової проблематики. Його метою є сприяння національній безпеці та обороні України через участь у формуванні відповідних державних політик, стратегій і спроможностей із залученням ресурсів незалежного експертного середовища.

Публікації ЦОС відображають погляди його авторів і необов'язково збігаються з поглядами членів Наглядової ради ЦОС, спонсорів або інших третіх осіб.

www.defence.org.ua

ЗМІСТ

Зміст	3
Резюме	4
Політика санкцій як інструмент впливу на Росію	6
Історичні паралелі	6
Стратегія нарощування тиску	8
Санкційний зашморг для Росії	9
«Кримські санкції» як інструмент стримування Росії	12
Висновки та рекомендації	16
Додаток I. Список незаконно захоплених РФ підприємств українського ОПК в Криму, що входили до складу державного концерну «Укроборонпром»	20
Додаток II. Список російських підприємств, що незаконно володіють незаконно захопленими підприємствами українського ОПК в Криму, курирують їх або співпрацюють з ними	21
Посилання	27

РЕЗЮМЕ

Росія не лише веде відкриту війну в Сирії, приховану в Україні та невоєнними засобами й методами (так звану гібридну) проти Заходу в цілому. Путінський режим готується до глобального конфлікту. Це обумовлено як викривленим сприйняттям безпеки, коли глобальне лідерство США вбачається спрямованим передусім проти Росії, коли після розпаду СРСР (за словами В.Путіна – найбільшої геополітичної катастрофи) подальша європейська й євроатлантична інтеграція на континенті сприймаються як продовження переформатування та включення в орбіту Вашингтона колишньої царини Москви, коли будь-які дії на підтримку Сполученими Штатами своїх союзників та партнерів розглядаються як реалізація агресивних намірів. Це також обумовлено тим, що відстала в економічному та технологічному відношенні, авторитарна та репресивна по суті Росія, слабка у воєнному плані (у порівнянні зі США, які російська еліта вважає єдиним справжнім суперником), на думку політичного та військово-політичного істеблішменту, має використати відкрите на нетривалий час «вікно можливостей», аби поновити статус наддер-

жави. Розрізнена Європа та менша роль США на континенті вбачаються Кремлем необхідними умовами, що компенсують асиметричний характер потенціалів та уможливають повернення на геополітичну арену у відновленій якості. Наявність ядерної зброї, в уяві російського панівного класу, унеможливує повторення югославського чи іракського сценарію, «стратегічна корупція» та підтримка відцентрових і деструктивних елементів всередині західних суспільств розхитують європейську та трансатлантичну єдність, Москва включає в свою орбіту уламки колишньої імперії. За таких умов путінський режим кидає виклик Заходу та готується до ескалації, аби примусити Сполучені Штати рахуватися зі своїм «правом» на сфері впливу, на визнання ролі великої держави, без якої не лише не вирішуються глобальні питання, а й яка володіє правом вето на рішення, що йдуть всупереч її забаганкам.

Невизнана анексія Криму та прихована війна в Україні слугують цим цілям. Авторитарний, а можливо й вже тоталітарний з політологічної точки зору путінський режим набагато менш чутливий до вну-

трішнього чиннику в умовах посилення несвобод та економічної стагнації, спричинених передусім відсталою політичною конструкцією та моделлю економіки, що вичерпала себе. Західні санкції та обмежувальні заходи відіграють роль каталізатора та підсилювача наявних проблем. Хоча, враховуючи низку факторів, доволі складно надати точну оцінку завданій Росії шкоди від санкцій, тим не менш, можна стверджувати, що їх ефект має колосальний вплив на Росію та відкинув її на десятки років назад, суттєво уповільнив її розвиток.

Оборонно-промисловий комплекс (ОПК) є базою для агресивної політики Росії, а також однією з суттєвих складових економіки. Саме тому необхідно приділити особливу увагу можливостям

створення запобіжників впровадження мілітариської політики Росії через санкційний тиск на ОПК. Це дослідження в загальних рисах показує вплив санкцій на Росію, а також має на меті обґрунтувати необхідність розширення санкційного тиску на оборонно-промисловий комплекс та інші стратегічні галузі, задіяні у реалізації агресивної політики Росії, що становить виклики та загрози країнам Європейського континенту, Північної Америки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Дослідження також підкреслює зв'язок питання повернення до Status quo ante bellum щодо Криму з проблематикою, пов'язаною з діями набагато більш потужного гравця, що майже синхронно з Росією вдався до більш активного та подекуди агресивного курсу у Східній півкулі.

ПОЛІТИКА САНКЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА РОСІЮ

Росія не лише живе війною. Вона готується до глобального конфлікту, адже лише жахання інших, в уявленні російської військової та політичної еліти, може примусити Захід поступитися і рахуватися з «легітимними» інтересами Росії, що виходять далеко за межі її кордонів та йдуть усупереч цінностям та нормам, на яких побудовано ліберальний світовий порядок.

Історичні паралелі

Аби Захід дослухався до фобій російської еліти (буцімто є тяглість агресивних намірів Заходу від тевтонських походів, Наполеона і Гітлера до сьогодення), Кремль спровокував конфлікт із Грузією та окупував частину її території. В Москві були впевнені, що поставили крапку у питанні втечі цієї маленької держави зі сфери свого виключного впливу. Хоча фактично залишена наодинці Грузія не мала шансів вистояти у протистоянні з супротивником, що має значну перевагу у чисельності сил та засобів, вона все ж таки довела, що реформована за євроатлантичними стандартами і добре озброєна сила здатна завдати відчутної шкоди навіть найбільшій за розміром і арсеналом ядерної зброї державі світу. Москва вивчила «грузинський урок» та розпочала реформування збройних сил та модернізацію озброєння і техніки. У цьому їй мимоволі допомогли Сполучені Штати, Німеччина та Франція. Перші «перезавантажили» взаємини та сприяли більшій інтеграції Росії у світову

економіку, а також вели на рівних партнерський діалог з глобальних питань. Європейці започаткували Партнерство в ім'я модернізації, відкривши широкі можливості та доступ до ринків, фінансів та технологій. Європейці спиралися на власний досвід повоєнного примирення (між споконвічними ворогами Німеччиною та Францією) та постмодерністське бачення, що більша взаємна інтеграція є запорукою миру та процвітання. При цьому putinverstehers¹ воліли не звертати уваги на важливі історичні паралелі, зокрема, що Сполучені Штати допомогли індустріалізувати Радянську Росію у 1920-х, а Веймарська республіка, щоб обійти обмеження Версальського мирного договору, сприяла становленню військово-промислового комплексу та зміцненню РСЧА СРСР у 1930-х. Після приходу нацистів до влади ця співпраця припинилася на кілька років, але з новою силою відновилася після підписання 23 серпня 1939 року по суті союзницького договору між Гітлером та Сталінім.

1. Putinverstehers (нім. від Putin Путін та Verstehер розуміти) – неологізм та модне слівце, що означає знавців Путіна.

Фінанси, технології, спеціалісти, зброя та техніка деяких західних держав, хоча й ненавмисно, сприяли зміцненню небаченої в європейській історії тиранії, що на десятиліття поневолила країни Центральної та Східної Європи, а також народи у складі «Імперії зла». Створений в СРСР індустриальний потенціал із великим перекосом у бік військово-промислового комплексу слугував фундаментом агресивної політики по відношенню до Вільного світу та розширення своєї присутності на стратегічно важливому Близькому Сході, у безпосередній близькості до США – в Латинській Америці та Карибському регіоні, а також в Африці та АТР. Протидія та стримування «Імперії зла» та створених й підтримуваних нею комуністичних режимів, своєрідних ДНР/ЛНР тих часів, у різних куточках світу вимагало колосальних матеріальних та людських ресурсів Вільного світу, передусім Сполучених Штатів. Кілька разів світ стояв на межі термоядерного конфлікту (операції «Анадир» у жовтні 1962 року та «Умілий лучник 83» у вересні 1983 року, а також помилкове спрацювання Системи попередження про ракетний напад у листопаді 1983 року). Під тяжкістю величезного військово-промислового комплексу, виснажливої гонки озброєнь та участі у війні в Афганістані, збанкрутіла ідеологічна конструкція та відстала й неефективна економіка обрушили Радянський Союз.

Нова історична ітерація не є точним відтворенням усього комплексу факторів. Захід був певний час збитий з пантелику, адже наче було відсутнє ідеологічне протистояння. Росія не будує комунізм, має формальні ознаки демократичної держави (розподіл на гілки влади, до змін 2020 року – доволі ліберальну конституцію, багатопартійність, велике число не-

державних засобів масової інформації, демократичні правові механізми волевиявлення), розбудовує ринкову економіку (хоча й з великою долею формальної участі держави в економіці) із великим ступенем інтеграції у світову економіку (експорт сировини, передусім до ЄС, а також збереження отриманих від цього прибутків у західних фінансових інституціях, широке використання західних юрисдикцій для збереження власності та неупередженого вирішення суперечностей). Ба більше того, російська економіка великою мірою залежала і продовжує залежати від іноземних інвестицій, кредитів, фінансових послуг, технологій та високотехнологічних товарів. Разом з тим віднедавна Захід усвідомив, що має справу з іншою формою ідеологічного антагонізму – антилібералізмом. Путінський режим придушує права та свободи власних підданих, силою зброї нав'язує своє право творити свавілля на суміжних територіях (Грузія та Україна), а також застосовує проти західних демократій широкий арсенал агресивних засобів та методів нижче порогу воєнного зіткнення, але у тому числі використовуючи збройні сили задля ескалації ситуації, аби здобути певні дивіденди у процесі «деескалації».

В Кремлі сподіваються, що така стратегія (як з точки зору масштабу, так і тяглості у часі) має шанси на успіх. Адже Сполучені Штати більшою мірою зосереджені на довготривалому протистоянні з іншою антиліберальною і по-справжньому глобальною потугою – Китаєм. Більш яструбина політика Білого дому не сприймається ключовими європейськими державами, які не лише відчують себе вразливими, а й втрачають від погіршення взаємин з Росією набагато більше, ніж їх заокеанський

союзник. Ключові гравці (Німеччина та Франція) мають власні, відмінні від більшості інших членів ЄС інтереси, в лавах якого до того ж бракує єдиного бачення щодо загроз об'єднанню. Чим далі від російського кордону та досвіду радянської окупації, тим менше розуміння серйозності загроз з боку Москви. Подеколи недипломатичні вислови та дії попереднього президента Сполучених Штатів були куди більшим стимулом деяким європейським країнам виконувати свої зобов'язання в рамках НАТО щодо внесків та покращення боездатності, ніж російська агресія в Україні, збільшення присутності російської стратегічної

авіації у повітряному просторі вздовж кордонів країн-членів Альянсу, а також атомних підводних човнів та кораблів ВМФ РФ, озброєних міжконтинентальними балістичними ракетами та крилатими ракетами з ядерними боеголовками у їх прибережних водах.

Таким чином, на додаток до посилення обороноздатності, дипломатичні маневри, політична ізоляція та санкційний тиск були і залишаються найбільш прийнятними формами стримування Росії (підхід 3Dⁱⁱ – стримування, оборона та діалог).

Стратегія нарощування тиску

Перші санкції проти Росії були пов'язані з посиленням авторитарного характеру путінського режиму, порушень прав і свобод та проблем із верховенством права. Так, у 2012 році були прийнято Акт Магнітського. Втім, санкційний шквал обрушився на путінський режим у зв'язку з агресивним захопленням Криму та початком прихованої війни на Донбасі, що супроводжувалася військовими злочинами, включаючи збиття ЗС РФ малайзійського пасажирського літака МН17 у липні 2014 року, а також не пов'язаними з Україною діями, зокрема замахом на отруєння колишнього співробітника російських спецслужб зброєю масового ураження на території Сполученого Королівства, втручання у вибори у США, масштабні шпигунські операції, масовані кібератаки на державні та приватні установи США та ін.

Від початку запровадження **санкції мали характер поступового нарощування тиску** з кількох причин. Передусім задля того, щоб дати можливість керівництву Росії зважити негативні наслідки та змінити курс своїх дій, розуміючи, що вже запроваджені санкції не є виключними та остаточними діями. Не в останню чергу такі міркування ґрунтувалися на розумінні, що погроза застосування сили має більший вплив, аніж власне застосування сили. Враховуючи фактор глобальної взаємозалежності, санкції не мали завдати великої шкоди стратегічним інтересам країн, що їх запроваджують, а також, як не парадоксально, такої шкоди, що спричинила б обвал російської економіки. Власне, тому США оминали питання застосування «ядерної опції», тобто відключення Росії від міжнародної міжбанківської

ii. Deterrence, Defense, and Dialogue (англ.) стримування, оборона та діалог.

системи здійснення платежів (SWIFT), а також запровадження обмежень щодо російського суверенного боргу. Важливим міркуванням було те, що необхідно карати лише режим та причетних до нього осіб, оминаючи завдання шкоди російським громадянам. **Цілями санкцій було радше вплинути на курс Кремля, аніж вдаватися до покарання як такого за вчинені злочини та протиправні й агресивні дії.**

Наразі санкції та обмежувальні заходи можна умовно розділити на ті, що пов'язані з поведінкою путінського режиму всередині Росії, з агресією проти України, а також шкідливою діяльністю, спрямованою проти країн Заходу, передусім Сполучених Штатів Америки. Українську частину санкцій у свою чергу можна розділити на ті, що пов'язані зі спробою анексії Криму та ті, які викликані збройною агресією Росії на Донбасі. За понад шість років склалася доволі потужна та складна санкційна система.

Санкційний зашморг для Росії

Хоча, враховуючи низку факторів, **доволі складно надати точну оцінку завданій Росії шкоди від санкцій та обмежувальних заходів, тим не менш, можна стверджувати, що їх ефект має колосальний вплив на Росію** та відкинув її на десятки років назад, суттєво уповільнив її розвиток на додаток до факторів суто російського характеру. Адже навіть якщо б Росія не вдалася до агресії проти України та не активізувала б зловмисні дії проти західних країн, що спричинили санкційну відповідь, економіка перебувала б у кризовому стані, оскільки путіноміка вичерпала себе, а сприятлива зовнішня кон'юнктура (високий попит та ціни на енергоносії) закінчилася.¹

Чверть століття спостерігається послаблення національної валюти, обумовлене високою інфляцією, надвисокою залежністю від імпорту (посилення долару до євро автоматично девальвує рубль), вразливістю до криз, глибокою залежністю від експорту нафти та іншої сировини (падіння цін на сировину одразу спричиняє девальвацію).²

«Втрачене десятиліття» – це падіння реальних доходів населення на більше ніж 10% за 2014-2020 роки; обсяг промислового росту на рівні 1-2% (за різними методиками розрахунку), отже це показник початку 1990-х років. При зносі основних фондів в обробній промисловості на рівні 55,9%, імпортозалежність, зокрема по металорізальних верстатах у 2016 році була на рівні 90%, а виробництво таких верстатів за десятиріччя збільшилося лише з 230-240 шт. на місяць до 380-385 шт. Ключовими країнами, що покривають гігантські потреби у промисловому обладнанні, є Китай, Тайвань і Німеччина.³ Попри декларовану політику імпортозаміщення, глибока залежність від імпорту обладнання, інструментів, особливо складних матеріалів і технологій залишається надвисокою. Так, у верстатострументальному виробництві вона сягає 70%, нафтогазовому машинобудівництві – 50%, в арктичних технологіях нафтогазової галузі – 80%, стільки ж у цивільній радіоелектроніці. У важкому машинобудуванні – 30%.⁴

На додаток до втрати третини накопичених закордонних інвестицій, відтоку в західну фінансову систему власне російських коштів, а також ускладненого доступу до зовнішнього кредитування за рівнем доступності кредитів всередині країни та насиченості грошима Росія знаходиться на 50-60 місці у світі.⁵

Спричинена пандемією криза обрушила 3,1% ВВП Росії. За базовим сценарієм Інституту «Центр розвитку» Вищої школи економіки, після реального приросту ВВП у 2020 році на рівні 4%, наступні чотири роки він зростатиме на 3,1%, 2,2%, 1,7% та 1,8% відповідно. За песимістичного сценарію, реальний приріст ВВП коливатиметься від 6,1% до 1,8%.⁶ Рівень підприємницької впевненості є значно нижче рівня 2006-2008 років. Кризовий 2020 рік коштуватиме російській індустрії року і дев'яти місяців. Проблемні кредити обіцяють спричинити фінансову кризу та негаразди у банківському секторі.⁷

Тепер звернемо увагу саме на російський ОПК як предмет цього дослідження. За оцінками, російський ОПК складається з понад 1 300 підприємств, що працевлаштовують близько двох мільйонів осіб, які у свою чергу є важливою групою-бенефіціаром та опорою путінського режиму. З приходом до влади В.Путіна в руках його найближчого оточення почалася консолідація контролю над галуззю. Як і російська економіка в цілому, ОПК страждає від неефективності, корупції та зарегульованості. У 2012 році обсяг експорту озброєння зріс до 15 млрд дол. і впродовж семи років коливається на цьому рівні, у вказаний період державне оборонне замовлення коливалось між 23,9 та 40,2 млрд дол. Утім, галузь залишається збитковою навіть попри погашення кредитів комерційним

банкам із державного бюджету (у 2016 році сума погашення склала 800 млрд руб., у 2017 році - 200 млрд руб., а у 2020 році погашено 350 млрд руб. токсичних кредитів та реструктуризовано на 260 млрд руб.).^{8,9} Загальна заборгованість оборонних підприємств з 2019 до 2020 збільшилась на третину і сягнула 3 трлн руб.^{10,11} Тим не менш, уряд знов планує йти тим самим шляхом, залучаючи нові банківські кредити (на суму 360 млрд упродовж трьох років) та відстрочуючи до 2036 року погашення кредитів із державними гарантіями.¹²

У 2015 році 826 одиниць зброї та військової техніки, що вироблялася в Росії, включили 186 компонентів українського виробництва та 640 елементів виробництва країн-членів ЄС та НАТО. Урядові плани передбачають повне імпортозаміщення до 2025 року. Втім, попри витрачені у 2015-2018 роках на імпортозаміщення близько 25 млрд дол., навряд таку амбіційну мету буде досягнуто.¹³ Українські санкції болоче вдарили по російському ОПК, спричинивши затримки у введенні в стрій озброєння та техніки, необхідність вкладатися в НДДКР, створення виробничих потужностей, придбання обладнання та устаткування, навчання персоналу, налагодження серійного виробництва та ін.

Низка новітніх зразків озброєння та техніки не можуть надійти у серійне виробництво з огляду на брак необхідних компонентів та точних верстатів і обладнання, а заміна їх китайськими не дозволяє досягнути необхідного рівня якості.¹⁴ Західні санкції та обмеження загальмували реалізацію проектів супутникової системи навігації (ГЛОНАСС), де попри витрачені 5 млрд дол. та заплановані ще 6,6 млрд дол. залишається залежність від імпортованих комплектуючих на рівні 70%.^{15,16}

Особливо гостро відчувається брак елементної бази – мікросхем для космічної галузі та оборони. Вироби підприємств Зеленограда не відповідають проектним як за технічними характеристиками, так і вагою, що призвело до скасування проекту воєнного супутника нового покоління «Сфера-В», замість якого Міноборони було вимушено повернутися до знятого з виробництва радянського супутника «Меридіан».¹⁷

Припинення постачання американською Hexcel та японською TorayIndustries композитних матеріалів поставило під удар реалізацію проекту вартістю 438 млрд руб. щодо виробництва пасажирського літака МС-21-300. З наявних імпортованих компонентів було зібрано чотири дослідні зразки, матеріалів залишилося ще на шість машин. Імпортозаміщення потребує інвестицій «у кілька разів більших за раніше озвучені 50-55 млрд руб.».¹⁸ Санкційні обмеження вимусили державне науково-виробниче підприємство «Регіон» вдатися до імпортозаміщення, якість якого не дозволила вчасно реалізувати поставку модуля бойових засобів з анти торпедою МБС-АТ («Пакет-НК»)¹⁹

Санкційні обмеження б'ють і по арктичним амбіціям Росії. Посилення присутності в Арктиці та Північний морський шлях окрім економічної складової (доставка сировини з нових родовищ та шельфу) мають геостратегічне та іміджове значення для Кремля. Це така собі репліка китайського геополітичного проекту «Один пояс, один шлях», що має забезпечити Росії контроль над альтернативним торговельним шляхом між Азією та Європою, можливість реалізації якого і рентабельність збільшуються внаслідок кліматичних змін.

Окрім економічної вигоди від транспортування енергоресурсів, освоєння Арктики використовується у ролі великого проекту, до реалізації якого задіяні кілька галузей економіки, зокрема суднобудівна, Росатом і ОПК, адже зазіхання Кремля на білому континенті потребують силового компоненту.

Але сьогодні Об'єднана суднобудівна корпорація вимушена реалізовувати проект будівництва трьох атомних криголамів вартістю 121 млрд руб. без повноцінного страхування ризиків.²⁰ Власне будівництво криголамів²¹ та інших суден відбувається із проблемами та перенесенням строків введення в експлуатацію, страждає якість та вартість.^{22,23} Частка цивільної продукції у загальній виручці Об'єднаної суднобудівної корпорації становить лише 21%, за результатами 2020 року очікується від'ємний показник прибутковості. І це при тому, що корпорація завантажена та до 2027 року має оборонних замовлень на 3 трлн руб.²⁴ Фінансові проблеми заважають оновлювати виробничі фонди (у 2016 році доля обладнання віком понад 10 років складала дві третини).²⁵ До санкційних списків потрапила і «Совфрахт» – компанія, що забезпечує половину всіх російських вантажів в Арктиці.²⁶

Отже, попри бравурні заяви про імпортозаміщення, як ОПК, так і інші стратегічні галузі, задіяні в реалізації амбітних проектів та посиленні силового потенціалу, залишаються вразливими до санкцій.

«КРИМСЬКІ САНКЦІЇ» ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРИМУВАННЯ РОСІЇ

Провідні країни світу не визнали незаконної анексії Криму та зробили це частиною своєї політики щодо Росії до відновлення українського суверенітету над Автономною Республікою Крим та міста Севастополь. Важливими факторами (міжнародно-правової легітимності) у цьому є засаднича резолюція ГА ООН 68/286 від 27.03.2014 року щодо підтвердження територіальної цілісності України, кілька інших резолюцій ООН, особливо щодо проблеми милітаризації Криму та частин Чорного і Азовського морів (73/194 від 17.12.2018 р., 74/17 від 9.12.2019 р. та 75/29 від 7.12.2021 р.), низка документів ПАРЄ, Європарламенту, а також рішень міжнародних арбітражів та судів.

США, Канада, Японія та країни ЄС запровадили санкції та обмежувальні заходи проти Росії у зв'язку з анексією. Тут зберігається непохитний консенсус, на відміну від санкцій та обмежувальних заходів у зв'язку з прихованою агресією Росії на Сході України. Попри те, що дотепер країни-члени ЄС ухвалювали консенсусні рішення щодо продовження дії раніше введених обмежувальних заходів, позиції щодо посилення тиску не знаходять необхідної підтримки. Ба більше того, представники деяких європейських країн, інтереси яких зачепили санкції, або такі, що відчувають симпатію до Москви чи стали жертвами її стратегічної корупції, закликають якщо не геть скасувати обмежувальні заходи, то принаймні дещо послаблювати їх, аби «заохотити» Росію. Також іноді як аргумент висувається хибна думка, що санкції не працюють та є неефективними, тож є сенс у їх скасуванні. Більш серйозною проблемою є те, що, дійсно, деякі країни ЄС недоотримують

прибутків від торгівельно-економічної співпраці з Росією, адже вона є великим ринком для високотехнологічної продукції, фінансових та інших послуг. Існує і асиметрія між втратами та недоотриманням прибутків європейцями та американцями, адже економічна взаємодія Росії з країнами європейського та північноамериканського континентів неспівставні. Деякі європейські країни також незадоволені дією так званих вторинних санкцій, коли Сполучені Штати погрожували застосуванням або застосовували каральні заходи по відношенню до європейських компаній, що порушували власне американські санкції.

Свого часу Україна не лише не протидіяла, але й підтримала ув'язування відміни Європейським Союзом обмежувальних заходів із досягненням прогресу у реалізації так званих Мінських домовленостей. Тобто не повернення до Status quo ante bellum, а умовний прогрес в реалі-

зації домовленостей, що реалізовані навіть не у російському прочитанні, мають погіршити становище України, при цьому не вирішуючи питання повернення Кримського півострову та припинення й унеможливлення в майбутньому інших форм російської агресії. Саме санкційний фактор закріпив в українській політиці «безальтернативність» Мінських домовленостей, а мантра про «безальтернативність» стала невід'ємною частиною реальності навіть для наших найближчих партнерів, які часто ці політичні домовленості називають навіть угодами, попри їх нікчемний характер як з точки зору української Конституції та законодавства, так і міжнародного права.

Власне, тому наявні цілком легітимні підстави (протиправні дії Росії) розширювати кримські санкційні списки. Саме тому пропонується приділити особливу увагу оборонно-промисловим підприємствам Російської Федерації, що виробляють продукцію воєнного та подвійного призначення, що посилює потенціал агресії Росії, а також експортується, зокрема до країн, щодо яких існують застереження з боку ЄС та їх союзників за океаном. Вірогідність досягнення консенсусу за такими санкціями збільшується і тому, що окрім наших прихильників з Чорноморського та Балтійського регіонів, Сполучених Штатів, Сполученого Королівства, країни Північної Європи, а також Японія можуть побачити у цьому можливість м'якого стримування Росії, що становить виклики та загрози їх безпеці, зокрема у північних морях та Арктичному регіоні, а також на Далекому Сході. Утримання технологічної переваги, стримування темпів милітаризації, а також зменшення ресурсної бази для нинішніх та вірогідних агресивних дій Росії на цьому етапі має більш прийнят-

ну ціну, аніж ескалація протистояння з потенціалом переростання у збройний конфлікт із непередбачуваними наслідками у майбутньому.

Єдність у питанні невизнання анексії Криму, дії відповідальних членів міжнародної спільноти, спрямовані на повернення до Status quo ante bellum дії, а також у питанні обмеження зростання потенціалу агресії є важливим сигналом і іншим акторам, що ставлять під сумнів або навіть руйнують світоустрій, що ґрунтується на міжнародному праві, правилах та нормах, а не силовій складовій. Набагато потужніший Китай, що останні кілька років впроваджує більш активну та дедалі агресивну політику, як вивчає антизахідну стратегію та новітні методи війни, так і використовує створену Росією ситуацію з метою досягнення своїх цілей. Демонтаж прав та свобод у Гонконзі, тоталітарні експерименти з уйгурами, милітаризація Південно-Китайського моря, зазіхання на морські простори у безпрецедентних з точки зору міжнародного морського права масштабах, зростаючий тиск на сусідів, погроза застосування сили проти Тайваню, переколювання міжнародної системи на свій лад є своєрідним віддзеркалюванням цілей та дій Росії у західному напрямку.

Відсутність успіху у вирішенні кримського питання посилюватиме впевненість Китаю, що «возз'єднання» Криму з Росією стало прецедентом й сигналом для відтворення у Східній півкулі. Приклад України, що відмовилася від гігантського ядерного потенціалу в обмін на «безпекові запевнення», а також неспроможність відповідальних членів міжнародної спільноти до консолідованих дій, результатом яких стало б відновлення суверенітету та територі-

альної цілісності України, діятиме демотивуюче на малі країни та спонукатиме їх до нарощування силового потенціалу, використання його замість механізмів міжнародного права, що ще посилюватиме хаотизацію міжнародних відносин. **Тож вирішення кримського питання є вагомим фактором не лише європейської безпеки, а санкційний інструмент є найоптимальнішим, хоча для посилення ефекту й потребує доповнення іншими заходами, що виходять за рамки цієї розвідки.**

Дотепер «кримські санкції» розглядалися як політика невизнання анексії Криму, а також сигнал Кремлю припинити агресію й виконувати міжнародне право та політичні домовленості з Україною та західними партнерами. Наразі доцільним є розширення цілей такої санкційної політики. Це має бути не лише **утвердження політики невизнання анексії та покарання за порушення санкцій, а й інструмент стримування Росії, уповільнення темпів її розвитку, отже і милітаризації, гальмування її загрозливих планів в інших сферах (ядерний шантаж) та географічних напрямках (Чорному та Балтійському морях, в Арктиці, на Далекому Сході).**

Погоджуючись з тим, що обвал російської економіки не має бути метою санкцій, адже негативні наслідки безпосередні (економічні) та опосередковані (можуть спровокувати режим на суттєву ескалацію) вплинуть і на сусідні держави, і на глобальну економіку, доцільно не обмежувати їх такими, що не зачіпають пересічних росіян. По-перше, в контрольованому Кремлем інформаційному просторі вже сформовано надзвичайно негативний імідж Заходу, тож переживати за те, що його звинувачуватимуть

в негараздах не потрібно, адже це вже відбувається. Так, згідно з березневим опитуванням Левада-Центру, до США негативно ставляться 42%, позитивно – 40%.²⁷ По-друге, лівова частка робочої сили або прямо (чиновники, силовики, бюджетники в цілому), або опосередковано (державні корпорації) залежать від режиму та загалом підтримують його. 66% росіян найбільше довіряють збройним силам, 58% – президенту Путіну, 53% – ФСБ та іншим спецслужбам.²⁸ 86% росіян за п'ять років не зробили висновків та продовжують підтримувати анексію Криму.²⁹ І лише 24% опитаних готові вийти на протестні заходи через падіння рівня життя та на захист своїх прав, у той час коли 72% – не готові.³⁰

Низка підприємств російського ОПК та інших стратегічних галузей РФ вже перебувають в санкційних списках. Утім, їх доцільно поповнити іншими матеріковими корпораціями та компаніями, зокрема такими, що інкорпорували в свою структуру, включили у виробничі ланцюги підприємства українського ОПК, незаконно захоплені на Кримському півострові, або керують ними. **Під санкційний тиск мають потрапити компанії та організації оборонно-промислового комплексу, суднобудування та літакобудування, аерокосмічної галузі, електронної промисловості, аби завдати шкоди, унеможливити або уповільнити реалізацію програм розробки та виробництва зброї та техніки воєнного чи подвійного призначення, проєктів освоєння та милітаризації Арктики. Суттєво ускладненими мають бути: доступ до фінансів та фінансових послуг, страхування, високих технологій та новітніх матеріалів, високоточних верстатів, обладнання та устаткування як для ОПК, так і промисловості в цілому.**

Наразі Росією експропрійовано 13 українських підприємств, що входили до складу державного концерну «Укроборонпром», та низка приватних компаній. Моніторинговою групою «Інституту чорноморських стратегічних досліджень» та BlackSeaNews зафіксовано щонайменше 59 російських підприємств (див. Додаток I та II), а також низку науково-дослідницьких інституцій, що працюють із захопленими підприємствами «Укроборонпрому», а в цілому 149 підприємств, що співпрацюють з кримськими заводами у військовому виробництві.³¹ Торік кримські підприємства виконували оборонне замовлення РФ на суму 24 млрд руб.³²

На основі вже здійсненого збору первинної інформації, необхідно провести дослідження та сформувати ланцюг виробничих зв'язків зазначених вище підприємств, номенклатури виробів, що залежать від іноземних технологій та матеріалів. Враховуючи фізичний знос верстатів, обладнання та устаткування в російській промисловості, доцільно унеможливити їх постачання не лише для підприємств оборонно-промислового комплексу, а й промисловості в цілому. Ідея відтворення Координаційного комітету та досвід його функціонування є як ніколи актуальними.ⁱⁱⁱ

iii. Координаційний комітет багатостороннього контролю за експортом (Multilateral Export Control Policy: The Coordinating Committee, CoCom) – неофіційний механізм координації між США та їх західноєвропейськими союзниками, спрямований на обмеження доступу СРСР та його сателітів до стратегічних матеріалів, обладнання та технологій, що могли б посилити їх у воєнному плані або подолати технологічний розрив у промисловості. Від початку було сформовано три списки для обмежень: 1. Воєнна продукція, 2. Обладнання та матеріали для атомної енергетики, 3. Промислово/комерційне обладнання та технології. У свою чергу третій список складався з підкатегорій: металообробні верстати; хімічне та нафтове обладнання; електричне та енергетичне обладнання; загальнопромислове обладнання; транспортне обладнання; електронні та точні інструменти; метали, мінерали та їх виготовлення; хімічні речовини та металоїди; нафтопродукти, гуми та гумові вироби.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Росія ще тривалий час залишатиметься джерелом загроз та викликів сусіднім державам, передусім Україні та Грузії, а також Заходу в цілому. Саме тому **санкційна політика має бути спрямована на уповільнення нарощування силового потенціалу**, адже відстала економічно і технологічно Росія залишатиметься вразливою. Україна має скористатися наявністю консенсусу щодо політики невизнання анексії Криму та пов'язаними з цим санкціями, аби надати цій політиці нового виміру. Водночас це слугуватиме не лише інтересам нашої держави, а й іншим партнерам, що відчують загрозу з боку Росії.

Сформулювавши міжнародно-правові, політичні та дипломатичні аргументи, Україна має просувати ідею запровадження санкцій і обмежувальних заходів проти Росії на зазначених вище засадах - як у рамках Кримської платформи, що відповідатиме одразу трьом напрямкам її роботи (політика невизнання спроби анексії Криму Росією; розширення і посилення міжнародних санкцій

проти Росії; міжнародна безпека), так і на двосторонньому (США, Сполучене Королівство, Японія, Південна Корея, Німеччина, Франція) і багатосторонньому рівнях (ЄС, НАТО, можлива коаліція країн-симпатиків України: Балтійські республіки, Польща, Румунія, Сполучене Королівство, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Данія, Японія, Південна Корея).

Як зазначено вище, вірогідність досягнення консенсусу збільшується тому, що країни Північної Європи, а також Японія можуть побачити у цьому **можливість м'якого стримування Росії, що становить виклики та загрози їх безпеці, зокрема, у північних морях та Арктичному регіоні, а також на Далекому Сході. Утримання технологічної переваги, стримування темпів мілітаризації, а також зменшення ресурсної бази для нинішніх та вірогідних агресивних дій Росії** на цьому етапі має більш прийнятну ціну, аніж ескалація протистояння з потенціалом переростання у збройний конфлікт із непередбачуваними наслідками у майбутньому.

(1) Задля практичної реалізації задуму необхідно забезпечити здобуття, аналіз та систематизацію інформації щодо зв'язків незаконно захоплених підприємств українського ОПК в Криму з російськими підприємствами та державними органами на материковій частині РФ, участь цих підприємств у виробничій кооперації, виконанні Державного оборонного замовлення РФ, експорті продукції та компонентів за кордон, а також імпорті з-за кордону необхідної сировини, компонентів та обладнання. Необхідно також створити базу даних керівників та власників незаконно захоплених підприємств українського ОПК, а також керівників та власників російських підприємств на материковій частині, що афілійовані з ними.

Таку роботу доцільно було б організувати у робочій групі при РНБО, до складу якої входили б представники декількох центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів, спецслужб, а також неурядових організацій, експертів та журналістів, що спеціалізуються на розслідуваннях. Здебільшого використовуватиметься здобуття даних з відкритих джерел (OSINT), хоча, ймовірно, виникатиме потреба і в інформації, здобутій розвідувальною спільнотою.

(2) Уряд України має створити механізм забезпечення позивів проти РФ, її юридичних та фізичних осіб у зв'язку з незаконним захопленням підприємств українського ОПК в Криму будь-якої форми власності, а також порушенням прав інтелектуальної власності та інших прав. Правоохоронні органи України мають переслідувати тих фізичних осіб, що є власниками та керівниками незаконно захоплених українських підприємств ОПК в Криму, а також тих, хто ними керує та володіє у відповідних державних органах і підприємствах ОПК та інших стратегічних галузей на материковій частині РФ. Уряд України має працювати над тим, щоб зазначені вище особи потрапляли до вже існуючих санкційних списків ЄС та інших країн-партнерів України.

Виходячи з вищенаведеного, практичними рекомендаціями є:

- I** Президент України має доручити створити при РНБО України робочу групу з метою збору та аналізу інформації, а також вироблення необхідних пропозицій для запровадження українських санкцій, санкцій та обмежувальних заходів наших партнерів, а також для їх використання у позовах проти РФ, її юридичних та фізичних осіб.
-
- II** Робоча група має створити та вести базу даних, що міститиме необхідну для запровадження санкцій та інших заходів інформацію, а також дані щодо підприємств ОПК РФ та інших причетних стратегічних галузей, що мають потрапити під санкції за визначеними критеріями. Окремим елементом такої бази даних мають стати відомості щодо номенклатури виробів та критично важливих компонентів, що постачаються з-за кордону, або використовують закордонні технології, або для виробництва яких потрібні устаткування та обладнання, що виробляються в західних країнах, передусім в ЄС.
-
- III** МЗС України має здійснити комплекс заходів щодо просування ідеї посилення санкційного тиску на російський ОПК та пов'язані з реалізацією арктичних проєктів установи серед європейських партнерів, можливо, створивши коаліцію країн-прихильників України (Балтійські республіки, Польща, Румунія, Сполучене Королівство, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Данія, Японія, Південна Корея). Окремим пріоритетом має бути робота з виконавчою та законодавчою гілками влади Сполучених Штатів (сенатські комітети у закордонних справах, розвідки та збройних сил, Державний департамент, Офіс контролю за іноземними активами Міністерства юстиції).
-
- IV** Уряд України має створити механізм забезпечення позивів до міжнародних судів та арбітражів проти РФ, її юридичних та фізичних осіб у зв'язку з незаконним захопленням підприємств українського ОПК в Криму будь-якої форми власності, а також порушенням прав інтелектуальної власності та інших прав.

- V** ГПУ, СБУ та МВС України у межах своєї компетенції мають вживати заходів щодо переслідування фізичних та юридичних осіб, що є власниками чи керівниками незаконно захоплених підприємств українського ОПК в Криму, а також представників органів державної влади РФ, власників чи керівників російських компаній, що «володіють» чи «керують» незаконно захопленими та включеними у російські структури підприємствами українського ОПК в Криму.
-
- VI** МЗС України має забезпечити опрацювання питання запровадження санкцій країн-партнерів та обмежувальних заходів ЄС щодо зазначених у пункті II юридичних осіб та у пункті V фізичних осіб.

Таким чином, санкції та обмежувальні заходи на додаток до досягнення мети покарати Росію за спробу незаконної анексії Криму, примусити її повернути Україні тимчасово окуповані території, відіграватимуть і роль зменшення ресурсної бази агресії, уповільнення темпів мілітаризації РФ, стримування її агресивних дій в Арктиці, у північних морях, а також на Далекому Сході. Подальше обмеження доступу до фінансових ресурсів, компетенцій, ноу-хау та послуг, високотехнологічного обладнання та устаткування, компонентів та складових, що не виробляються в Росії, на тлі колосальних ресурсів, що витрачаються на модернізацію стратегічних сил (ядерна тріада та гіперзвукова зброя), військово-морських спроможностей для проєктування потуги у глобальних масштабах, а також агресивних планів щодо посилення контролю над Арктикою, включаючи стратегічно важливий північний морський шлях, відіграватиме роль, подібну до гонки озброєнь часів Холодної війни. Менш потужна в усіх вимірах Росія, ніж свого часу СРСР, вже знаходиться на межі «стратегічного перенапруження», чим мають скористатися відповідальні члени міжнародної спільноти в інтересах збереження миру, посилення міжнародної безпеки та збереження ліберального світоустрою.

Додаток I. Список незаконно захоплених РФ підприємств українського ОПК в Криму, що входили до складу державного концерну «Укроборонпром»

(складено Моніторинговою групою редакції BlackSeaNews та «Інститутом Чорноморських стратегічних досліджень»)³³

1. Феодосійська суднобудівна компанія «Море».
2. Державне підприємство «Феодосійський оптичний завод».
3. Публічне акціонерне товариство «Завод «Фіолент», Сімферополь.
4. Державне підприємство Конструкторсько-технологічне бюро «Судокомполит», Феодосія.
5. Державне підприємство «Науково-дослідний інститут аеропружних систем», Феодосія.
6. Державне підприємство «Євпаторійський авіаційний ремонтний завод».
7. Державне підприємство «Севастопольське авіаційне підприємство».
8. Державне підприємство «Склопластик», Феодосія.
9. Державне підприємство Феодосійський судномеханічний завод Міністерства оборони України.
10. Державне підприємство Центральне конструкторське бюро «Чорноморець», Севастополь.
11. Державне підприємство «Спеціальна виробничо-технічна база «Полум'я», Севастополь.
12. Державне підприємство Науково-дослідний центр «Вертолїт», Феодосія.
13. Державне підприємство «Конструкторське бюро радіозв'язку», Севастополь.

Із наведеного вище списку залишилися працювати як окремі юридичні особи 10 підприємств.

«Конструкторське бюро радіозв'язку» неофіційно ліквідоване невдовзі після «націоналізації» постановою окупаційного уряду Севастополя №118-пп від 28.02.2015 р.

Феодосійський «Склопластик» увійшов до складу суднобудівного заводу «Море».

Севастопольське ЦКБ «Чорноморець» припинило існування після приєднання до ДУП «Севастопольський морський завод», перетворившись у проектно-конструкторський центр у складі «Севморзаводу».

Додаток II. Список російських підприємств, що незаконно володіють незаконно захопленими підприємствами українського ОПК в Криму, курирують їх або співпрацюють з ними

(складено Моніторинговою групою редакції BlackSeaNews та «Інститутом Чорноморських стратегічних досліджень»)³⁴

№	Назва російського підприємства	Назва захопленого українського підприємства та форма співпраці
1	АТ «123 Авіаційний ремонтний завод», Новгородська обл., Стара Руса. Перебуває в управлінні ПАТ «Авіаційний комплекс ім. С. В. Іллюшина», яке входить до ПАТ «Об'єднана авіабудівельна корпорація».	Співпраця з АТ «123 АРЗ» (постачання насосів та запчастин для ремонту авіаційної техніки у рамках ДОЗ).
2	АТ «218 Авіаційний ремонтний завод», Ленінградська обл., Гатчина. Входить до АТ «Авіаремонт», який є частиною холдингу АТ «Гарнізон» (до перейменування – ВАТ «Оборонсервіс»).	АТ «570 Авіаційний ремонтний завод», яке 09.01.2019 р. реорганізовано та увійшло до складу АТ «218 АРЗ» як філія, співпрацювало з «Севастопольським агрегатним заводом» (постачання авіаційних насосів для ремонту паливних агрегатів).
3	АТ «33 судноремонтний завод», Калінінградська обл., Балтійськ, входить до АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Разом із Севастопольською філією АТ «ЦС «Зірочка» в рамках ДОЗ обслуговував і ремонтував на території Севморзаводу катери Навчального центру підготовки військових рятувальників і водолазних спеціалістів ВМФ РФ, що дислокуються в Севастополі. У рамках російського ДОЗ співпрацював з ТОВ «Соріус» та ТОВ «Наутилус-Сев».
4	АТ «514 Авіаційний ремонтний завод», Тверська обл., Ржев, входить до складу ПАТ «Об'єднана авіабудівна корпорація». Керуюча компанія: ПАТ «Авіаційна холдингова компанія «Сухой».	Співпраця з «Севастопольським агрегатним заводом» (постачання обладнання для ремонту авіаційної техніки у рамках ДОЗ).
5	АТ «82 Судноремонтний завод», Мурманськ, входить до складу корпорації «Роснафта».	Співпрацював з ТОВ «Завод Молот-Механіка».
6	АТ «Північне виробниче об'єднання «Арктика», Северодвінськ, входить до складу АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	У 2015 наказом міністерства промисловості і торгівлі РФ було призначено «куратором» ТОВ «ЗСС «Маяк». Співпрацювало з ТОВ «СП «Ера» (постачання електричного обладнання).
7	АТ «Авіаремонтний завод № 121», входить до ПАТ «Об'єднана авіабудівна корпорація».	На ділянці «Євпаторійського авіаційного ремонтного заводу» в селищі Новофедорівка створено відокремлений підрозділ Сервісний центр «Саки» «121 АРЗ».
8	АТ «Адміралтейські верфі», Санкт-Петербург.	Восени 2015 року брало участь в ремонті на Севморзаводі дизельного підводного човна «Новоросійськ». На заводі створено спеціальне проектно-технічне бюро Чорноморського флоту «Адміралтейські верфі» з метою подальшого обслуговування підводних човнів. Співпрацює із заводом «Фіолент».
9	АТ «Ахтубінський суднобудівний-судноремонтний завод», Астраханська обл., Ахтубінськ, входить до Групи компаній «Вега».	В 2018 р. на заводі виготовлено батопорт – гідротехнічну споруду для Севморзаводу.

№	Назва російського підприємства	Назва захопленого українського підприємства та форма співпраці
10	АТ «Вертольоти Росії», Москва (є у санкційних списках України та США), входить до Державної корпорації «Ростехнології».	Наказами міністерства промисловості і торгівлі РФ було офіційно «закріплено» за «Севастопольським авіаційним підприємством». ФГУП «Севастопольське авіаційне підприємство» де-факто інтегроване у холдинг «Вертольоти Росії».
11	АТ «Водотрансприлад», Санкт-Петербург. Входить до складу АТ «Концерн «Океанприлад».	Співпраця із заводом «Фіолент».
12	АТ «Всеросійський науково-дослідний інститут «Сигнал», Володимирська обл., Ковров. Входить до холдингу «Високоточні комплекси» корпорації «Ростех».	Один із розробників бойового робототехнічного комплексу «Удар» («Вихор») – спільної розробки з АТ «НТЦ «Імпульс-2».
13	АТ «Завод ім. О. А. Кулакова», Санкт-Петербург, входить до складу АТ «Концерн «Граніт-Електрон».	Співпраця із заводом «Фіолент».
14	АТ «Зеленодольський завод імені О. М. Горького», (РФ, Республіка Татарстан, м. Зеленодольськ). Входить до складу АТ «Холдингова компанія «Ак Барс».	Здійснив рейдерське захоплення майна суднобудівного заводу «Залив» у місті Керч у серпні 2014 року. Співпрацював із феодосійським «Склопластиком».
15	АТ «КАМПО», Московська обл., м. Орехово-Зуєво.	Збудував у Севастополі три модульних катери проекту 23370 для ЧФ РФ. Один катер спущений на воду у червні 2014 р. в акваторії СРЗ «Південний Севастополь», де було виконано збірку з модульних елементів, які були виготовлені АТ «КАМПО» та доставлені в Севастополь. Два були побудовані у 2015 р. на СРБ «Фрегат» під контролем КАМПО.
16	АТ «Катав-Іванівський приладобудівний завод», Челябінська обл.	На замовлення силових структур РФ на підприємстві вперше створено швидкісний багатоцільовий катер для використання на Азовському морі. Співпрацював із ЦКБ «Чорноморець» (розробка проектно-конструкторської документації для «Катав-Іванівського приладобудівного заводу»).
17	АТ «Конструкторське бюро «Кунцево», Москва. Входить до складу корпорації АТ «Оборонні системи», яка контролюється корпорацією «Оборонпром».	Один із розробників бойового робототехнічного комплексу «Удар» («Вихор») – спільної розробки з АТ «НТЦ «Імпульс-2».
18	АТ «Концерн «Науково-виробниче об'єднання «Аврора», Санкт-Петербург.	Співпраця із заводом «Фіолент».
19	АТ «Концерн «Океанприлад», Санкт-Петербург.	В 2017 році на суднобудівному заводі «Море» розпочато будівництво експериментального багатоцільового швидкісного судна проекту 03550 «Слемінг-2», що будується за держконтрактом на розробку ОКР, укладеним між Мінпромторгом РФ і АТ «Концерн «Океанприлад».
20	АТ «Кронштадтський морський завод», Санкт-Петербург. Входить до АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Був замовником за контрактом з філією «Севастопольський морський завод» АТ «ЦС «Зірочка» на проведення сервісного обслуговування учбового кораблю «Перекоп» Балтійського флоту ВМФ РФ.

№	Назва російського підприємства	Назва захопленого українського підприємства та форма співпраці
21	АТ «Науково-виробниче об'єднання «Волго», Москва.	Має філію в Севастополі. Брало участь в ремонті танкера ЧФ РФ «Іман» (ІМО 6617427) на «Севастопольському морському заводі».
22	АТ «Науково-технічний центр Елінс», Москва.	Один із розробників бойового модуля МБ2-03, що входить до складу бойового робототехнічного комплексу «Вихор», створеного за участю АТ «НТЦ «Імпульс-2».
23	АТ «Новоросійський судноремонтний завод», Новоросійськ. Входить до Групи НМТП.	Співпрацював із ТОВ «Завод Молот-Механіка» (постачання насосного обладнання).
24	АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація», Санкт-Петербург (у санкційних списках України та США).	Призначено «куратором»: ТОВ «Судноремонтний завод «Південний Севастополь», ТОВ «СП «Ера», ТОВ «ЗСС «Маяк», ТОВ «Завод Молот-Механіка», ДУП РК «Склопластик», КТБ «Судокомполит».
25	АТ «Обуховське», Санкт-Петербург	Співпраця із заводом «Фіолент».
26	АТ «Південне науково-виробниче об'єднання по морським геологорозвідувальним роботам» (АТ «Южморгеологія»), Краснодарський край, Геленджик. Входить до складу державного холдингу «Росгеологія».	Є правонаступником Федерального державного унітарного геологічного підприємства «Південне науково-виробниче об'єднання по морським геологорозвідувальним роботам», яке було замовником робіт СРБ «Фрегат». Підприємство реорганізовано через акціонування. У 2016 р. СРБ «Фрегат» здійснив на замовлення «Южморгеології» виготовлення і постачання оснащення для розкріплення мобільного комплексу випробувального обладнання військового призначення.
27	АТ «Прибалтійський суднобудівний завод «Янтар», Калінінград. Входить до АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Співпраця з севастопольським заводом суднової світлотехніки «Маяк» (постачання судових світильників для ПСЗ «Янтар» в рамках ДОЗ).
28	АТ «Російська літакобудівна корпорація «МІГ», Москва (є у санкційному списку України). Входить до ПАТ «Об'єднана авіабудівна корпорація».	Співпраця з «Севастопольським агрегатним заводом» (постачання комплектуючих виробів).
29	АТ «Північний прес», Санкт-Петербург. Входить до складу АТ «Концерн «Граніт-Електрон».	Співпраця із заводом «Фіолент»
30	АТ «Середньо-Невський суднобудівний завод», Санкт-Петербург. Входить до складу АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Співпрацює з КТБ «Судокомполит» (панелі середнього шару для комплектації корабля, що будується на АТ «Середньо-Невський суднобудівний завод»).
31	АТ «Суднобудівний завод «Вимпел», Ярославська обл., Рибінськ. Входить до складу АТ «Концерн «Калашніков» держкорпорації «Ростех».	Співпрацював з ТОВ «Емпірей і Ко» (ремонтні роботи на військових кораблях), «Завод Молот-Механіка» (постачання заводу «Вимпел» електронасосного агрегату), СРЗ Персей (добудова морського пасажирського судна на підводних крилах «Комета 120М». «Вимпел» отримав в оренду на 49 років всю територію СРЗ «Південний Севастополь».
32	АТ «Технодинаміка», Москва (є у санкційних списках України та США). Входить до Державної корпорації «Ростехнології».	Офіційно «закріплено» за «НДІ аеропружних систем». Після завершення процесу перетворення ДУП РК «Науково-дослідний інститут аеропружних систем» в акціонерне товариство, підприємство «увійде» до складу АТ «Технодинаміка».

№	Назва російського підприємства	Назва захопленого українського підприємства та форма співпраці
33	АТ «Центр судноремонту «Дальзавод», Владивосток. Дочірнє підприємство АТ «Далекосхідний центр суднобудування і судноремонту».	Співпрацював із ТОВ «Завод Молот-Механіка» (постачання електронасосів), ТОВ «Севмормаш-2М» (постачання обладнання).
34	АТ «Центр судноремонту «Зірочка», Северодвінськ (у санкційних списках України та США), входить до складу АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Створило філію на базі майна експропрійованого «Севастопольського морського заводу». Виконує сервісне обслуговування та ремонт кораблів ЧФ РФ. У 2017 р. на заводі збудовано плавучий технологічний комплекс для транспортування аркових прогонових споруд мосту через Керченську протоку.
35	АТ «Центр технології суднобудування і судноремонту», Санкт-Петербург.	Співпраця із заводом «Фіолент» через КБ «Армас», що входить до складу «Центру технології суднобудування і судноремонту».
36	АТ «Центральне конструкторське бюро морської техніки «Рубін», Санкт-Петербург. Входить до складу АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Співпраця із заводом «Фіолент».
37	АТ «Центральне морське конструкторське бюро «Алмаз», Санкт-Петербург, входить до складу АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Розробник малих ракетних кораблів проекту 22800 «Каракурт», що будуються на суднобудівному заводі «Море».
38	АТ «Центральний науково-дослідний інститут «Курс», Москва. Входить до складу Концерну «Морінформсистема-Агат».	Співпраця з суднобудівним заводом «Море» (будівництво зразків рятувальних шлюпок).
39	АТ Науково-технічний центр «РОКАД», Санкт-Петербург.	Один із розробників бойового робототехнічного комплексу «Удар» («Вихор») – спільної розробки з АТ «НТЦ «Імпульс-2».
40	ВАТ «322 авіаційний ремонтний завод», Приморський край, Усурійськ. Входить до ПАТ «Об'єднана авіабудівна корпорація». Керуюча компанія: ПАТ «Авіаційна холдингова компанія «Сухой».	Співпраця з «Севастопольським агрегатним заводом» (постачання авіаційних запчастин для виконання держзамовлення).
41	ВАТ «766 Управління виробничо-технологічної комплектації», Московська обл., Красногорськ.	Співпрацював з АТ «НТЦ «Імпульс-2» при виконанні державних замовлень на розробку та виготовлення робототехнічних комплексів, зокрема бойового багатофункціонального робототехнічного комплексу «Уран-9» (шифр «Доломит-1»).
42	ВАТ «Завод Нижегородський Теплохід».	Співпраця з суднобудівним заводом «Море» (добудова катеру аварійно-рятувального забезпечення проекту 23040 для ВМФ РФ, що був закладений на ВАТ «Завод Нижегородський Теплохід»).
43	ЗАТ «Науково-виробничий центр «Аквамарин», Санкт-Петербург.	Співпраця із заводом «Фіолент».

№	Назва російського підприємства	Назва захопленого українського підприємства та форма співпраці
44	ОАО «Ленінградський суднобудівельний завод «Пелла» (РФ, Ленінградська обл., Кировський р-н, м. Отраднє).	«Курирував», а згодом «орендував» суднобудівний завод «Море». Аби уникнути санкцій, завод «Пелла» за рік до закінчення терміну «оренди» заводу «Море» припинив будівництво трьох ракетних корветів, спустив на воду недобудовані корпуси різного ступеня готовності та організував їхнє буксирування до заводу «Пелла». Для роботи на заводі «Море» «Пеллою» було створено стовідсоткову «дочку» – ТОВ «Каффа-Порт».
45	ПАТ «Амурський суднобудівний завод», Комсомольськ-на-Амурі. Входить до складу АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Співпрацював із ТОВ «СП «Ера» (постачання електричного обладнання), ТОВ Завод суднової світлотехніки «Маяк» (постачання пристроїв корабельної сигналізації для виконання контракту з Міноборони РФ), ТОВ «Завод Молот-Механіка» (постачання запчастин до електронасосів).
46	ПАТ «Зірка», Санкт-Петербург.	Співпраця з суднобудівним заводом «Море» (постачання дизелів для силових установок малих ракетних кораблів проекту 22800 «Каракурт»).
47	ПАТ «Об'єднана авіабудівельна корпорація», Москва (є у санкційних списках України та ЄС).	Наказами міністерства промисловості і торгівлі РФ ПАТ «ОАК» було офіційно закріплено за ДУП РК «Євпаторійський авіаційний ремонтний завод». По завершенні акціонування Євпаторійського авіаційного ремонтного заводу планується його входження до складу «ОАК».
48	ПАТ «Пролетарський завод», Санкт-Петербург. Входить до складу АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Співпраця із заводом «Фіолент».
49	ПАТ «Таганрозький авіаційний науково-технічний комплекс ім. Г.М. Берієва», Входить до складу ПАТ «Об'єднана авіабудівельна корпорація».	Співпраця з Євпаторійським авіаційним ремонтним заводом (ремонт літаків Бе-12 виробництва ПАТ «ТАНТК ім. Г.М. Берієва», який наглядає за якістю робіт).
50	ПАТ «Ярославський суднобудівний завод» (у санкційних списках України та США).	Співпраця з суднобудівним заводом «Море» та «СРЗ Персей» (добудова рейдового водозлазного катеру «Водолаз Кузьмініх» проекту А160-ЯР, добудова прикордонного сторожового корабля «Балаклава» проекту 10410 (шифр «Світляк») та морського буксиру «Сергій Балк» проекту 23470).
51	ПАТ Суднобудівний завод «Північна верф», Санкт-Петербург. Входить до складу АТ «Об'єднана суднобудівна корпорація».	Співпрацює із заводом «Фіолент».

№	Назва російського підприємства	Назва захопленого українського підприємства та форма співпраці
52	ТОВ «Балаковський суднобудівний-судноремонтний завод», Саратовська обл., Балаково. Входить до Групи компаній «Вега».	У 2018 р. брав участь у будівництві батопорту для Севморзаводу разом із «Ахтубінським ССРЗ».
53	ТОВ «ДМ Технолоджи», Москва.	Співпрацює з суднобудівним заводом «Море» (розробка водометного рушія для експериментального судна проєкту 03550 «Слемінг-2»).
54	ТОВ «Компанія Енергоремонт», Москва.	Було офіційно закріплено за Феодосійським судномеханічним заводом для забезпечення його замовленнями.
55	ТОВ «Науково-виробнича компанія «Мережецентричні платформи», Самара. Входить до Групи компаній «Генезис знань».	Один із розробників (програмного забезпечення системи дистанційного керування) бойового робототехнічного комплексу «Вихор», створеного за участі АТ «НТЦ «Імпульс-2».
56	ТОВ «СПБ Марін», Санкт-Петербург. Дистриб'ютор компанії Bukh (Данія), сервісний дилер корпорації TwinDisc (США) і офіційний партнер компанії Discom (Нідерланди). А також є великим постачальником пропульсивних комплексів на базі судових двигунів Scania (Швеція) на території РФ.	Співпрацювало з суднобудівним заводом «Море» (постачання комплексу обладнання для рейдового водолазного катера проєкту А160-ЯР, а також здійснювало пуско-налагоджувальні роботи та випробування).
57	ТОВ «ЦАПК», Москва. Компанія заснована у 2015 р. Здійснює діяльність під брендом «ЦуруРоботикс».	Був одним із розробників бойового робототехнічного комплексу «Удар» («Вихор») – спільної розробки з АТ «НТЦ «Імпульс-2».
58	ТОВ «Центральний науково-дослідний інститут «Буревісник», Нижній Новгород. Входить до складу АТ «Науково-виробнича корпорація «Уралвагонзавод».	У 2015 р. наказами міністерства промисловості і торгівлі РФ було призначено «куратором» АТ «НТЦ «Імпульс-2». Був одним із виробників бойового модуля МБ2-03, який входить до складу бойового робототехнічного комплексу «Вихор», створеного за участю АТ «НТЦ «Імпульс-2».
59	Федеральна державна бюджетна освітня установа вищої освіти «Уфимський державний авіаційний технічний університет», Республіка Башкортостан, Уфа.	Співпраця з ТОВ «Теплообмін» (постачання теплообмінних апаратів для створення дослідного зразка системи подачі води в двигун).
60	Федеральна державна бюджетна установа «Головний науково-дослідний випробувальний центр робототехніки» Міністерства оборони Російської Федерації, Москва.	Один із розробників бойового робототехнічного комплексу «Удар» («Вихор») – спільної розробки з АТ «НТЦ «Імпульс-2».
61	Федеральне державне унітарне підприємство «13 судноремонтний завод Чорноморського флоту» Міністерства оборони Російської Федерації, Севастополь (є у санкційному списку України).	Співпраця з СРБ «Фрегат» (ремонт кораблів і суден ЧФ РФ), з ТОВ «Севмормаш-2М» (постачання запчастин та обладнання).
62	Федеральне державне унітарне підприємство «Криловський державний науковий центр», Санкт-Петербург.	Співпраця з СРЗ «Персей» (розробка морського буксира проєкту 23470, реалізація тендеру на постачання електроенергетичної системи для буксира «Сергій Балк» проєкту 23470).
63	Федеральне державне унітарне підприємство ордена Трудового Червоного Прапора Науково-дослідний інститут радіо, Москва.	У червні 2014 р. ФДУП НДІР поглинув Державне підприємство «Випробувальний центр «Омега» та перетворив його на свою філію.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Олександр Хара, «Санкційний зашморг для Кремля», Дзеркало тижня, 14.12.2014, https://zn.ua/ukr/international/sankciyniy-zashmorg-dlya-kremlya_.html
2. Яков Миркин, «Пока нет никаких оснований считать, что тренд на ослабление рубля переменится», «Нижегородская правда», 12.03.2021, https://pravda-nn.ru/interview/yakov-mirkin-poka-net-nikakih-osnovanij-schitat-hto-trend-na-oslablenie-rublya-peremenitsya/?fbclid=IwAR0CXwshXQjwVJIDQhSo35PJnepHyOtugeuGfejsRKj3tGfN_OsZ1y-OOIO
3. Яков Миркин, «Арифметика потерянного десятилетия», Ведомости, 25.01.2021, <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2021/01/25/855412-arifmetika-desyatiletija>
4. Яков Миркин, «Что же делать? Как Россию душат санкциями», Газета РУ, 30.06.2019, https://m.gazeta.ru/amp/comments/2019/06/30_a_12436411.shtml
5. Ibid
6. «Наш Экономический Прогноз (НЭП)», Институт «Центр развития», Высшая школа экономики, 02.2021, <https://dcenter.hse.ru/>
7. «Между рецессией и стагнацией: что ждет промышленность России», Газета РУ, 12.03.21, <https://www.gazeta.ru/business/2021/03/12/13509356.shtml>
8. Александр Гольц, «Пирамида Путина. Как ОПК, будучи банкротом, собирается в 2021 году производить новые виды оружия», theInsider, 22.12.2020, <https://theins.ru/opinions/golts/237921>
9. «Борисов — РБК: «Я не дипломат, я должен готовиться к худшему»», РБК, 21.12.2020, <https://www.rbc.ru/interview/society/21/12/2020/5f4c8e669a7947043ec1fe49>
10. «Борисов — РБК: «Я не дипломат, я должен готовиться к худшему»», РБК, 21.12.2020, <https://www.rbc.ru/interview/society/21/12/2020/5f4c8e669a7947043ec1fe49>
11. Павел Лузин, «Армия и ВПК: перспективы», Riddle, 6.01.2021, <https://www.ridl.io/ru/armija-i-vpk-perspektivy/>
12. Александр Гольц, «Пирамида Путина. Как ОПК, будучи банкротом, собирается в 2021 году производить новые виды оружия», theInsider, 22.12.2020, <https://theins.ru/opinions/golts/237921>
13. «На импортозамещение в России потратили «огромную сумму»», РОСБАЛТ, 10.12.2019, <https://www.rosbalt.ru/business/2019/12/10/1817635.html>
14. Gustav Gressel, «The sanctions straitjacket on Russia's defence sector», ECFR, 13.02.2020, https://ecfr.eu/article/commentary_the_sanctions_straitjacket_on_russias_defence_sector/
15. Pavel Luzin, Multiple Challenges Hinder Russian Efforts to Modernize Its Satellite Navigation System, the Jamestown Foundation, 27.04.2020, <https://jamestown.org/program/multiple-challenges-hinder-russian-efforts-to-modernize-its-satellite-navigation-system/>
16. Павел Лузин, «Армия и ВПК: перспективы», Riddle, 6.01.2021, <https://www.ridl.io/ru/armija-i-vpk-perspektivy/>
17. «Родина начинается с упаковки», Профиль, 7.11.2016, <https://profile.ru/economy/rodina-nachinaetsya-s-upakovki-8860/>
18. «Санкции махнули «черным крылом»», Коммерсант, 10.01.2019, <https://www.kommersant.ru/doc/3850113>
19. «Санкции попали в антиторпеду», Коммерсант, 10.09.2020, <https://www.kommersant.ru/doc/4484525?query=%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B8>
20. «Невыездные риски», Коммерсант, 9.03.2016, <https://www.kommersant.ru/doc/2931738>
21. «Кировский завод отгрузил турбину, из-за которой затянулась постройка ледокола "Арктика"», ТАСС, 25.09.2017, <https://tass.ru/ekonomika/4589572>
22. «СЗПК – о новом траулере "Баренцево море" и о проблемах российского судостроения», KORABEL RU, 22.01.2021, https://www.korabel.ru/news/comments/szrk_-_o_novom_traulere_barencevo_more_i_o_problemah_rossijskogo_sudostroeniya.html
23. «Глава ОСК: судостроение – не супермаркет, куда можешь прийти и купить то, что вчера и не планировал», ОСК, 4.02.2021, <https://www.aosk.ru/press-center/media-corporation/glava-osk-sudostroenie-ne-supermarket-kuda-mozhesh-priyti-i-kupit-to-cto-vchera-i-ne-planiroval>
24. «ОСК не исключает убытка по итогам 2020 года», PortNews, 5.02.2021, <https://portnews.ru/news/308477/>
25. «Стратегия зависимости: что не так с судостроительными планами Минпромторга», Военный осведомитель, 25.07.2018, <https://vk.com/@milinfolive-strategiya-zavisimosti-cto-ne-tak-s-sudostroitelnyimi-planami>
26. «Глава «Совфрахта» раскритиковал идею об альтернативе Суэцкому каналу», Коммерсант, 8.02.2021, <https://www.rbc.ru/business/08/02/2021/602156109a7947176d32a1ab>
27. «Отношение к США и слова Байдена о Путине», Левада-Центр, 7.04.2021, <https://www.levada.ru/2021/04/07/otnoshenie-k-ssha-i-slova-bajdena-o-putine/>
28. «Доверие институтам», Левада-Центр, 21.09.2020, <https://www.levada.ru/2020/09/21/doverie-institutam/>
29. «Присоединение Крыма, Левада-Центр, 1.04.2019, <https://www.levada.ru/2019/04/01/prisoedinenie-kryma/>
30. «Протестный потенциал», Левада-Центр, 12.03.2020, <https://www.levada.ru/2020/03/12/protestnyj-potentsial-11/>
31. ««Трофейна економіка». Мілітаризація Криму як фактор промислового зростання», BlackSeaNews, 24.10.2020, <https://www.blackseanews.net/read/169457>
32. «Окупанты уверяют, что крымские предприятия ОПК загрузили заказами на 24 млрд рублей», BlackSeaNews, 10.02.2020, <https://www.blackseanews.net/read/160598>
33. ««Трофейна економіка». Мілітаризація Криму як фактор промислового зростання», BlackSeaNews, 24.10.2020, <https://www.blackseanews.net/read/169457>
34. ««Трофейна економіка». Мілітаризація Криму як фактор промислового зростання», BlackSeaNews, 24.10.2020, <https://www.blackseanews.net/read/169457>

Олександр Хара

Закінчив Донецьку державну академію (університет) управління (1998 р.), Дипломатичну академію при Міністерстві закордонних справ України (2000 р.), Королівський коледж оборонних досліджень, м. Лондон (2010 р.). Магістр зовнішньої політики.

Обіймав низку посад в центральному апараті Міністерства закордонних справ України у територіальному департаменті, що опікується відносинами зі США та Канадою (2000-2002, 2005-2006 рр.), а також у посольстві України в Канаді (2002-2005 рр.).

2006-2008 рр. – державний експерт, а у 2008-2011 рр. заступник керівника Департаменту зовнішньополітичних аспектів національної безпеки Апарату Ради національної безпеки і оборони України. Має 3 ранг державної служби.

2011-2014 рр. – помічник-консультант народного депутата України.

2014 – 2019 рр. – директор департаменту багатостороннього міжнародного співробітництва аналітичного центру «Майдан закордонних справ».

З 2015 р. - заступник голови правління «Інституту стратегічних чорноморських досліджень».

2020 рр. – радник міністра оборони України.

З січня 2021 р. – експерт Центру оборонних стратегій, експерт Консультативно-дорадчої групи з реформування сектору безпеки та оборони.

Андрій Клименко

Кримський експерт та журналіст, співзасновник та головний редактор видання «Чорноморські новини» www.blackseanews.net

За фахом інженер з автоматичних систем.

До окупації Криму жив та працював в Ялті. Автор багатьох розробок зі стратегій розвитку півострова, кримських міст та галузей економіки. Заслужений економіст АР Крим.

Переслідується ФСБ РФ за спротив окупації Криму, включений до офіційного списку терористів та екстремістів РФ.

З 2014 року разом з редакцією працює в Києві: голова Наглядової ради та Кримського департаменту Фонду «Майдан закордонних справ»; з 2017 – керівник Моніторингової групи «Інституту Чорноморських стратегічних досліджень» з питань дотримання міжнародних санкцій щодо РФ у зв'язку з окупацією та незаконною анексією Криму.

defence.org.ua

office@defence.org.ua

